در آمدی بر حمل بر تقیه یا ترجیح به مخالفت با عامه

بحثهای اصولی :

اگر به عنوان ترجیح در مقام تعارض مدنظر باشد، ظاهر اخبار : ۱) باید موافقت و مخالفت با عامه احراز شود؟ ۲) موافقت با عامه یعنی همه عامه یا شامل برخی از عامه –مثلا عامه در شهر صدور روایت یا شهر راوی– می شود؟

اگر به عنوان جمع عرفی لحاظ می شود : ۱) احراز موافقت لازم است یا احتمال کافی است؟ ۲) موافقت با عامه یعنی همه عامه یا صرفا موافقت با برخی عامه کافی است؟ ۳) موافقت با نظر حاکمان و والیان برای جمع عرفی کافی است؟

یافتن تاریخ فقهاء عامه با مراجعه به :

۱) کتب تاریخی مخصوصا تاریخ فقه و فقهاء، مثل کتاب «تاریخ فقه و فقها» و «تاریخ الفقه الاسلامی و ادواره» که در نرم افزار جامع فقه نیز آمده است.
۲) کتب رجالی
۳) کتب روایی. نام برخی مفتی های عامه — مانند ابن ابی لیلی، ابوحنیفه، ربیعه الرای، سالم بن ابی حفص، زیاد بن عبدالله، سفیان بن عیینه، قتاده بن دعامه، الحسن البصری، سفیان ثوری و یحیی بن سعید الانصاری– در اخبار ما ذکر شده است.
۴) کتب فقهی عامه و خاصه. مثلا مراجعه کنید به تلخیص الخلاف صیمری / ج۳ / ص ۱۸۹ و حدائق، ج۲۰ / ص ۲۳۸.
۵) مقالات و تحقیقات در مجلات و ... که بعضا از طریق اینترنت در دسترس است، مثل ویکی فقه و ویکیپیدیا (عربی).

توجه در تحقیق به :

۱) تفاوت بین محدث و فقیه. برخی از صحابی و تابعین و ... صرفا محدث بوده اند و به فقه شناخته نشده اند.
۲) تفاوت بین فقیه و مفتی. برخی فقیه بوده اند، ولی دارا بودن مقام افتاء و حامی و طرفدار برای ایشان ثابت نیست.
۳) در چه زمانی می زیسته اند و مکتب و طرفدارانشان تا چه زمانی بوده اند و احیانا چه زمانی این مکتب منقرض شده است. این زمان با زمان ائمه ع مقایسه شود.
۴) او و حامیانش در کجا زندگی می کردند. تقیه ائمه ع از افراد دوردست بعید است.
۵) آیا مورد حمایت حکومت بودند یا خودشان و طرفدارانشان در ضعف و انزوای اجتماعی به سر می بردند؟
۶) چه مسلك و مذهبی داشته اند؟ احتمال شیعه بودن آنها وجود دارد؟

نام صحابه که مقام افتاء برایشان ادعا شده است :

۱ عائشهٔ اُمّ المؤمنین،

۲ عمر بن الخطاب،

۳ ابنه عبد اللّه،

۴ علی بن أبی طالب،

۵ عبد اللّه بن العباس،

۶ عبد اللّه بن مسعود،

۷ زید بن ثابت.

۸ اُمّ سلمهٔ اُمّ المؤمنین،

۹ أنس بن مالک،

۱۰ أبو سعید الخدری،

۱۱ أبو هریرهٔ،

۱۲ عثمان بن عفان،

۱۳ عبد اللّه بن عمرو بن العاص،

۱۴ عبد اللّه ابن الزبیر،

۱۵ أبو موسی الأشعری،

۱۶ سعد بن أبی وقاص،

۱۷ سلمان الفارسی،

۱۸ جابر بن عبد اللّه،

۱۹ معاذ بن جبل،

۲۰ أبو بکر الصدیق.

مفتی های ثابت شده برای شهرهای مختلف (حداقل برای عده ای معتنا به) بر اساس زمان ائمه ع :

مدینه :

زمان امام سجاد ع : فقهای سبعه که شاید مشهورترین آنها سعید بن مسیب باشد. سعید بن مسیب. عُروه بن زبیر. قاسم بن محمد بن ابوبکر. عبیدالله بن عتبه بن مسعود. خارجه بن زید بن ثابت. سلیمان بن یسار. ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف یا سالم بن عبدالله بن عمر بن خطاب یا ابوبکر بن عبدالرحمن مخزومی (در مورد نفر هفتم نفر اختلاف نظر وجود دارد).

زمان امام باقر ع : سالم بن عبدالله

زمان امام صادق ع : ربیعه الرای و یحیی بن سعید الانصاری

زمان امام کاظم ع: مالک (مورد حمایت حاکمیت).

زمان امام رضا ع : شافعی که البته این شخص در یمن و مصر هم بوده است.

مکه :

زمان امام باقر ع : عطاء بن ابی رباح

زمان امام صادق ع : عبدالملک بن عبدالعزیز بن جُرَیج

کوفه :

زمان امام سجاد ع : سعید بن جبیر و ابراهیم بن یزید نخعی

زمان امام صادق ع : ابن ابی لیلی و سفیان ثوری و ابوحنیفه

زمان امام کاظم ع : سفیان ثوری و محمد بن حسن شیبانی و سفیان بن عیینه

زمان امام رضا ع : سفیان بن عیینه

بصره :

زمان امام باقر ع : حسن بصری و قَتاده بن دُعامه.

شام :

زمان امام صادق ع : اوزاعی و احتمالا عطاء بن ابی مسلم الخراسانی

مصر :

زمان امام کاظم ع : لیث بن سعد

بغداد :

زمان امام کاظم ع و امام رضا ع : ابویوسف قاضی القضاه.

زمان امام جواد ع و امام هادی ع : ابوثور ابراهیم بن خالد البغدادی و احمد بن حنبل.

خراسان :

زمان امام صادق ع : عطاء بن ابی مسلم الخراسانی.

زمان امام کاظم ع : شاید عبدالله بن مبارک

زمان امام جواد و امام هادی ع : اسحاق بن راهویه

فقهای اربعه عامه :

ابوحنیفه تقریبا معاصر امام صادق ع است. (م ۱۵۰ ه) / در کوفه بوده است.

مالک تقریبا معاصر امام کاظم ع است. (م ۱۷۹ ه) / در مدینه بوده است.

شافعی تقریبا معاصر امام رضا ع است. (م ۲۰۴ ه) / در مدینه، یمن و مصر بوده است.

احمد بن حنبل تقریبا معاصر امام جواد ع و امام هادی ع است. (م ۲۴۱ ه) / در بغداد بوده است.

راه یافتن اقوال این افراد:

۱/ برخی از این افراد خودشان دارای کتاب هستند، مثل مالک که کتابش «الموطا» است.

۲/ برخی از این افراد فتاوایشان جمع آوری شده و به چاپ رسیده است، مثل حسن بصری و عبدالله بن العباس.

۳/ برخی کتب فقهی اقوال ایشان را ذکر کرده اند، مثل الفقه علی المذاهب الاربعه.

۴/ برخی صرفا روایت از ایشان نقل شده است که اگر روایت معارضی از خود آن شخص نقل نشده باشد، حدس به قول او را به همراه دارد.